

Gospod fajmošter so že sklenili njivo preorati in pognojiti, da bi repo sejali. Pa neki opravki jih zadržujejo to berž storiti, in ko pridejo čez malo dni na njivo, vidijo, da se je ajda spet nekako opomogla in zato jo pusté, češ, naj raste naprej, bomo vidili kaj bo. In res je pognala vdrugeč in se je obrastla, čeravno je pozneje še precejšna suša bila, tako lepo in tako polno, da smo jo na sv. Matevža dan veselili ogledovali. Ni to sicer nič novega, da žita vdrugeč poženo in so potem prav rodovitne; vendar imamo tu eno skušnjo več, ki nam kaže, da ajda skor tri tedne po setvi po toči popolnoma pobita se iznova lepo obraste in obilo rodi, ako ne pride pozneje kaka uima čez njo. Ni tedaj obupati, ako toča ajdo ene tedne po setvi potolče.

Za malarje in zidarje kaj.

(Na zidovji z apnom pobeljenem) se ne derži nobena barva dobro in dolgo lepa, ktera je iz rastlinskih stvari napravljena, naj je tako imenovan „Berliner Blau, Mineralblau, Wiener Lack, Neuroth, Rosenroth“ ali kakoršna koli druga; apno jo razjeda, da ni stanovitna. Zato dajo umni malarji zid, preden ga malajo, z mlekom namazati (poštrihati), — pa tudi mleko ne zdá dosti. Veliko bolje je, da se zid, preden se na-nj mala, namaže z belo, pripravljeno glino (ilom), ki je bila v kislem mleku raztopljena. Vse barve in posebno rudeče ostanejo potem lepe in stanovitne, ker glina jim je kaj dobra podlaga.

Za hišne potrebe kaj.

(Da móli ne razjedajo kožuhovine, volnatega ali žimnatega blaga), stolov in klopíc z volno, arovco ali žimo nabasanih, ni boljšega kot je v prah zdrobljeni železni ali zeleni vitrijol (Eisenvitriol), ki se po ceni dóbi v vsaki štacuni, kjer minerale in špecarije prodajajo; le dobro se more osušiti dati, da se lahko v prah zmane. Potrese se s tem prahom do dna taka stvar, ktero hočemo molov obvarovati. Škodljivo ni to človeškemu zdravju celó nič.

Lepoznanske stvari.

Pesme in njih presoja.

Pesmi so umotvori (umetne dela); umotvori so pa utelesenje ali počitenje (Versinnlichung) pojémov dobrega, lepega in resničnega. Počitujejo se pa vsi ti pojémi ali z besedami (pesmimi), ali po podobah izrezanih ali malanih (kipo- in slikotvorih) ali pa z glasovi (muziko- ali glasotvori). Dobro morajo umotvori počiteni biti, da koristijo; lepo, da kratkočasijo (zabavljajo), in resnično, to je, nespremenljivo, da jim gledé na njih doveršenost in izverstnost ni treba kaj dodati ali kaj odvzeti ali jih spremeniti. Vse umotvorstvo se dá tedaj v trojno razdeliti: na pesništvo, podobarstvo (kiparstvo) ali malarstvo (slikarstvo) in pa godbo (muziko *).

Pesništvo mora po svojem zapopadku našemu sercu in duhu koristiti in našo dušo, naše misljenje požlahniti (oplemeniti), v kiparstvu in slikarstvu mora lepota našemu očesu dopadati, muzika pa z glasovi svojimi naše uho razveseljevati.

Moj namen je tukaj samo in posebno o pesništvu ali boljše rečeno v pesmotvorih in njih pretresovanji ali kritiki govoriti; prepustim ostale dvé peresi umotvorske tripérne deteljice drugim v tem bolj izobraženim in izurjenim možem.

Spoznanju, ktero si človek pridóbi, ako kakošno stvar vidi ali sliši, rabi ali vživa itd., sledi razsodba (Urtheil), pot pa, ktero hodi um človeški od spoznanja do razsodbe, peljá od znamenja do znamenja one stvari. Najprej um naš prislikuje in primerjuje to stvar z drugimi enakimi, in tako najprej primerno vrednost (relativen Werth) stvari določi; potem pretresuje posamne nje dele in tako zvé njeno vlastno vrednost (eigenthümlichen Werth); obedvé vrednosti skupej pa napravite to, kar se imenuje nje prava vrednost (eigentlicher Werth). Presoja ali kritika ni edina z razsodbo, ktera se v en izrek stisniti dá; ona je, kakor sem že gori opomnil, pot k razsodbi ali prav za prav rodniča sodbe.

Pa ni zadosti, da nam tako pretresovanje kaže, kakošna je stvar in kakošna vrednost da ima, — to bi bilo le zaznamjevanje ali opisovanje; kritika mora tudi na to gledati: ali je stvar po javnih pravilih vstala ali ne, ali je za svoj namen pripravna in veljavna ali ne? —

Kritika ali pretresovanje pesem je pa v obče tistim pravilom podverženo kakor pretresovanje drugih stvari.

Pri skladanji pesem pa so poglavne pravila sledeče: 1) prosta volitev predmeta in verste pesniške, 2) ojstro omejen obsežek posamnih verst pesniških in pesem in 3) ojstre pravila unajne oblike.

Volitev predmeta in verste pesništva se ravná po osebnih lastnostih pesnika ali pevca, kterih se mnogokrat on sam ne zavé. Dolžnost kritike je tedaj ga opomniti, da samo popevanje tega ali unega predmeta, v ti ali uni obliki je njemu prikladno; da samo na tem ali unem polji pesništva njemu pevski lovorik cvetè; da samo v ti ali uni versti pesmotvorov njegov duh perute svoje najprosteje razširjevati in naj gotovše krasni dom poezije, to je, doveršenost estetično dospeti zamore.

Kar se obsežka ali zapopadka raznih verst pesništva tiče, mora biti dostojen svoji unanji obliki, ktera je sopet različna in kakor obsežek značajna za mnogotere verste pesništva. Zapopadek pesmi in pa oblika njena sta stvoritelja (Faktoren) pesmi.

Verste pesem so trojne: lirika ali pesem v ožjem zmyslu, epika ali pripovedka v pesmeni obliki, in pa dramatika ali pesmeno predstavljanje prigodb *).

V liriki v obče prevladuje osebnost in neomejenost (poetica licentia). (Na priliko našega slavnega Prešerna oda „Pesnik“). V epiki nasebnost ali objektivnost in omejenost od strani zapopadka ali čina (Uvod „kersta pri Savici“). V dramatici pa ste osebnost in nasebnost v jedno skopljene („Kerst pri Savici“).

In to je po mojih mislih naj gotovše in v vsakem obziru veljavno merilo vrednosti pesmotvorov.

Bolj ko se pevec v liriki spón vsakdanjega praktičnega življenja rešiti zamore, — bolj ko se iz doline solz in težav v zračne višine, v krilo božanstva dviguje, to je, manj ko je naseben, večjo in izverstnejo vrednost ima pesem njegova. Idealnost ali vidína je tedaj najvišje pravilo lirike.

Nasproti pa dospè epikar verhunec doveršenosti, ako celó nič ne prestopi mej vsakdanjega življenja, ktero se živí v prosti naravi vsem njenim uplivom podverženo med

*) Po ti sestavi se dajo na pr. tudi kipo- in slikotvori (podobe) razkrojiti v lirične, epične in dramatične. Pod lirične kipo- in slikotvore bi spadali vsi tisti, ktere umetnik brez kakošnega izgleda samo po svojem notrajnem — osebnem — zmyslu izdeluje, na pr., podobe malane ali izrezane (kipi ali slike), ktere predstavljajo božanstvo ali krepost (virtus) ali serd ali genija kakošne dežele ali kakošnega naroda. na pr., „Slava majka“ itd. in kakor pesnik svoj duh pesmi vdahne, ga tukaj umetnik vkipotvori ali naslikuje. Epični bi bili tisti umotvori kiparstva ali slikarstva, v kterih umetnik naravo nasleduje, na pr., belvederski Apolon, fiorenska Venera, lisipovi konji v Benetkah itd. Dramatični bi pa bili tisti, v kterih umetnik svoje osebne zmysli združene z naravnimi unanjimi vpredmetjuje, na pr., sfingi, stari rimski in gerški polbogovi itd. Pis.

*) Stari izobraženi narodi so samo pesništvo, kiparstvo in slikarstvo obdelovali in vse te umetnosti na stopnjo dotirali, ktere morebiti novomodična omika nikdar doseгла ne bode. Ker v pesništvu korist (dobro) in v kiparstvu zabava (lepo) prevladujeta, se dá gerško „καλὸν καγαθόν“ in rimsko „utile dulci“ raztolmačiti. Muzika je pa pri njih komaj na tisti stopnji zveršenosti stala, kakor jo, na primer, pri naših pastirjih slišimo. Pis.